

ZAMONAVIY JAMIYAT TARAQQIYOTIDA INSON OMILINING IJTIMOIY-FALSAFIY AHAMIYATI

Aslonova Gulgina Sadir qizi

*Navoiy innovatsiyalar universiteti Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası Maktabgacha
ta'lim yo'nalishi 2 kurs talabalari
ulugbekhalilov189@gmail.com*

Anatatsiya: *Mazkur maqolada zamonaviy jamiyat taraqqiyotida inson omilining ijtimoiy-falsafiy ahamiyati tahlil qilinadi. Inson jamiyat rivojining asosiy subyekti sifatida nafaqat iqtisodiy, siyosiy va madaniy jarayonlarning ishtirokchisi, balki ularni belgilovchi faol kuch sifatida namoyon bo'ladi. Maqolada inson tafakkuri, ma'naviy qadriyatlari, bilim va salohiyatining jamiyat taraqqiyotidagi o'rni yoritiladi. Shu nuqtayi nazardan, shaxsning erkin fikrlashi, ijodiy qobiliyati, ijtimoiy mas'uliyati va ma'naviy yetukligi jamiyat barqaror rivojining muhim omili hisoblanadi. Inson manfaatlari, huquqlari va imkoniyatlarini ta'minlash demokratik va taraqqiyparvar jamiyat qurishning asosiy mezonlaridan biridir.*

Kalit so'zlar: *inson omili, jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy falsafa, shaxs, ma'naviyat, inson kapitali, globallashuv, zamonaviy jamiyat.*

Аннотация: *В данной статье анализируется социально-философское значение человеческого фактора в развитии современного общества. Человек как основной субъект развития общества выступает не только участником экономических, политических и культурных процессов, но и активной силой, определяющей их направление. В статье рассматривается роль человеческого мышления, духовных ценностей, знаний и потенциала в развитии общества.*

С этой точки зрения, свободное мышление личности, творческие способности, социальная ответственность и духовная зрелость человека являются важными факторами устойчивого развития общества. Обеспечение интересов, прав и возможностей человека является одним из основных критериев построения демократического и прогрессивного общества.

Ключевые слова: *человеческий фактор, развитие общества, социальная философия, личность, духовность, человеческий капитал, глобализация, современное общество.*

Abstract: *This article analyzes the socio-philosophical significance of the human factor in the development of modern society. As the main subject of social development, a human being is not only a participant in economic, political, and cultural processes but also an active force that determines their direction. The article highlights the role of human thinking, spiritual values, knowledge, and potential in the development of society. From this perspective, an individual's free thinking, creative abilities, social responsibility, and spiritual maturity are considered important factors for the sustainable development of*

society. Ensuring human interests, rights, and opportunities is one of the main criteria for building a democratic and progressive society.

Keywords: *human factor, social development, social philosophy, personality, spirituality, human capital, globalization, modern society.*

Kirish: Zamonaviy jamiyatning o'zgarishi va rivojlanish jarayonlarini chuqur anglash uchun ijtimoiy-falsafiy yondashuv muhim metodologik asos hisoblanadi. Chunki jamiyat murakkab va ko'p qatlamli tizim bo'lib, undagi jarayonlarni faqat iqtisodiy yoki siyosiy omillar orqali tushuntirish yetarli emas. Jamiyat taraqqiyoti, avvalo, insonning dunyoqarashi, ijtimoiy ongi, ma'naviy qadriyatlari va faoliyati bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bois zamonaviy falsafada inson jamiyat rivojining nafaqat obyekti, balki uning faol yaratuvchisi sifatida ham talqin qilinadi.

Ijtimoiy-falsafiy yondashuv jamiyatni tizimli tizim - ya'ni o'zaro bog'liq bo'lgan ijtimoiy tuzilmalar, institutlar va qadriyatlar majmuasi sifatida ko'radi. Shu nuqtai nazardan, jamiyatdagi o'zgarishlar nafaqat siyosiy yoki iqtisodiy jihatlar bilan chegaralanmaydi, balki jamiyatning ijtimoiy ong, axloqiy me'yorlar va shaxsning identiteti kabi ichki omillar bilan ifodalanadi. Xususan, O'zbekiston sharoitida mahalla institutining transformatsiyasi jamiyatning an'anaviy tuzilishidan zamonaviy fuqarolik institutlariga o'tishda jamiyatni mustahkamlovchi strukturaviy mexanizm sifatida xizmat qilishi muhim ijtimoiy-falsafiy ahamiyatga ega [1]. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda mahalla institutining transformatsiyasi oddiy tashkiliy o'zgarish emas, balki jamiyatning ijtimoiy tuzilmasida yuz berayotgan chuqur falsafiy jarayon sifatida qaraladi. U an'anaviy qadriyatlarni zamonaviy fuqarolik tamoyillari bilan uyg'unlashtirgan holda, jamiyat barqarorligi, ijtimoiy birdamlik va inson manfaatlarini ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim strukturaviy institut sifatida namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy-falsafiy nuqtayi nazardan qaraganda, jamiyat doimiy harakat va o'zgarish holatidagi tizimdir. Undagi iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ma'naviy jarayonlar o'zaro ta'sirda rivojlanadi. Ayniqsa, globallashuv va axborotlashuv sharoitida insonning jamiyatdagi o'rni yanada ortib bormoqda. Chunki zamonaviy taraqqiyotning asosiy mezonini moddiy boyliklar bilangina emas, balki inson kapitali, bilim, tafakkur va ijodiy salohiyat bilan ham belgilanadi. Abdullayevning jamiyat o'zgarish jarayonlarida shaxsning axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatiga bergan e'tibori ham aynan shu jihatni ifodalaydi [2]. Chunki jamiyat barqarorligi nafaqat tashkiliy yoki siyosiy mexanizmlarga, balki insonlarning ongli munosabati, mas'uliyat hissi va ma'naviy yetukligiga ham bog'liqdir. Mas'uliyatli, faol va ma'naviy barkamol shaxslar jamiyatning ijobiy rivojlanishida asosiy harakatlantiruvchi kuch bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi: Tadqiqotda inson jamiyat taraqqiyotining oddiy tarkibiy elementi sifatida emas, balki ijtimoiy voqelikni yaratadigan, o'zgartiradigan va mazmun bilan boyitadigan faol subyekt sifatida talqin qilinadi.

Zamonaviy ijtimoiy falsafa nuqtayi nazaridan jamiyatning rivojlanishi faqat moddiy ishlab chiqarish, texnologik taraqqiyot yoki siyosiy institutlar faoliyati bilan

belgilanmaydi. Uning tub mohiyati insonning ongli faoliyati, dunyoqarashi, ma'naviy qadriyatlari, axloqiy tanlovi va ijtimoiy mas'uliyati bilan bog'liqdir. Shu sababli tadqiqotda antropologik-falsafiy yondashuv asosida inson va jamiyat o'rtasidagi dialektik munosabatlar tahlil qilinadi [3]. Mazkur nuqtayi nazardan qaraganda, moddiy taraqqiyot va texnologik yutuqlar jamiyat rivojining tashqi omillari bo'lsa, insonning ma'naviy-axloqiy kamoloti uning ichki mazmunini tashkil etadi. Agar texnologik rivojlanish insonparvarlik tamoyillari, ijtimoiy mas'uliyat va axloqiy mezonlar bilan uyg'unlashmasa, u jamiyatda yangi ziddiyatlar va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli zamonaviy ijtimoiy falsafada taraqqiyot tushunchasi nafaqat texnik-iqtisodiy o'sish, balki inson salohiyatining yuksalishi bilan ham baholanadi.

Tadqiqotning asosiy metodologik tamoyillaridan biri bo'lgan dialektik yondashuv inson omilini jamiyat taraqqiyotining ichki harakatlantiruvchi kuchi sifatida o'rganishga imkon beradi. Ushbu yondashuvga ko'ra, inson jamiyat ta'sirida shakllanadi, ayni paytda o'zining tafakkuri va faoliyati orqali jamiyatning yangi rivojlanish bosqichlarini yuzaga keltiradi. Ya'ni inson va jamiyat munosabatlari bir tomonlama emas, balki o'zaro ta'sir va bog'liqlik asosida namoyon bo'ladi.

Tadqiqotda ijtimoiy-falsafiy tizimli tahlil metodi qo'llanilib, zamonaviy jamiyat murakkab ijtimoiy tizim sifatida ko'rib chiqiladi. Bunda inson omili iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ma'naviy jarayonlarning markaziy bo'g'ini sifatida tahlil qilinadi. Chunki jamiyatning barqaror rivojlanishi, avvalo, inson kapitalining sifati, shaxsning ijtimoiy faolligi va ma'naviy salohiyatiga bog'liqdir[4]. Tizimli tahlil yondashuvi shuni ko'rsatadiki, jamiyatdagi iqtisodiy, siyosiy va madaniy jarayonlar inson faoliyatidan tashqarida mavjud bo'la olmaydi. Insonning ijtimoiy faolligi, ongli tanlovi va qadriyatlari ushbu jarayonlarning yo'nalishi hamda sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, inson omili jamiyat rivojlanishining markaziy determinanti sifatida namoyon bo'ladi. Demak, tadqiqot doirasida qo'llanilgan ijtimoiy-falsafiy tizimli tahlil metodi jamiyat taraqqiyotini ko'p omilli jarayon sifatida ochib berib, inson kapitali, ijtimoiy faollik va ma'naviy salohiyatning jamiyat barqarorligi hamda istiqbolli rivojlanishidagi fundamental ahamiyatini asoslash imkonini beradi.

Shuningdek, tadqiqotda aksiologik (qadriyatshunoslik) yondashuv muhim o'rin egallaydi. Ushbu metod orqali zamonaviy jamiyatda inson qadri, uning huquq va erkinliklari, ma'naviy ehtiyojlari hamda axloqiy mezonlarning ijtimoiy taraqqiyotdagi roli ochib beriladi. Chunki inson omili faqat bilim va mehnat salohiyati bilan emas, balki uning qadriyatlarga munosabati va jamiyat oldidagi mas'uliyati bilan ham belgilanadi.

Natija va xulosa: Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy jamiyat taraqqiyotida inson omili ijtimoiy tizimning oddiy elementi emas, balki jamiyatning tarixiy-madaniy rivojlanishini belgilovchi fundamental falsafiy kategoriya sifatida namoyon bo'ladi. Ijtimoiy falsafaning asosiy muammolaridan biri bo'lgan "inson va jamiyat" munosabati zamonaviy sharoitda yangi mazmun kasb etib, insonning faqat ijtimoiy mavjudot sifatidagi emas, balki ma'no yaratuvchi, qadriyatlarni shakllantiruvchi va tarixiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatuvchi subyekt sifatidagi rolini ochib beradi.

Tadqiqot davomida aniqlandiki, XXI asr jamiyatida taraqqiyotning asosiy mezoni moddiy resurslarning ko'pligi emas, balki insonning intellektual, ma'naviy va ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirish darajasi bilan belgilanadi. Jahon ijtimoiy-falsafiy tafakkurida inson kapitali konsepsiyasi aynan shu g'oyani ilgari suradi: inson bilim, tafakkur, tajriba va qadriyatlar orqali jamiyat rivojining asosiy strategik resursiga aylanadi[5]. Shuningdek, zamonaviy falsafiy qarashlarda inson kapitali tushunchasi faqat iqtisodiy samaradorlik bilan emas, balki insonning ma'naviy qadriyatlari, axloqiy mas'uliyati va ijtimoiy ong darajasi bilan ham bog'lanadi. Chunki bilim va texnologik imkoniyatlarning o'zi jamiyat taraqqiyotini kafolatlamaydi; ularning qanday maqsad va qadriyatlar asosida qo'llanishi ham muhim ahamiyatga ega. Shu sababli inson kapitalining to'laqonli rivoji intellektual salohiyat, axloqiy madaniyat va ijtimoiy mas'uliyatning uyg'unligini talab etadi.

Demak, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, XXI asr jamiyatida inson kapitali taraqqiyotning asosiy determinanti sifatida namoyon bo'lib, jamiyatning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini belgilovchi fundamental omil hisoblanadi. Insonning bilim, tafakkur va ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirish zamonaviy ijtimoiy tizimlarning barqarorligi va innovatsion taraqqiyotining asosiy sharti sifatida qaraladi.

Zamonaviy jamiyat tahlili shuni ko'rsatadiki, texnologik taraqqiyot inson omilining ahamiyatini kamaytirmaydi, aksincha uni yanada kuchaytiradi. Chunki raqamli jamiyat, sun'iy intellekt va global kommunikatsiya sharoitida asosiy masala texnologiyaning mavjudligi emas, balki undan oqilona, axloqiy va ijtimoiy mas'uliyat bilan foydalanish qobiliyatidir. Demak, taraqqiyotning markazida texnika emas, balki texnik jarayonlarga ma'naviy va falsafiy yo'nalish beruvchi inson turadi.

Tadqiqot natijalari asosida inson omilining zamonaviy jamiyat rivojidagi uchta fundamental funksiyasi aniqlangan:

Birinchidan, inson — ijtimoiy yaratuvchi kuchdir. Har qanday siyosiy, iqtisodiy yoki madaniy o'zgarish inson faoliyati orqali amalga oshadi. Jamiyat taraqqiyoti inson tafakkuri va amaliy faoliyatining natijasidir.

Ikkinchidan, inson — qadriyatlar tashuvchisidir. Jamiyatning axloqiy holati, ijtimoiy birdamligi va ma'naviy barqarorligi insonlarning qadriyatlarga munosabati orqali belgilanadi. Shu sababli zamonaviy falsafada inson qadri jamiyat taraqqiyotining oliy mezoni sifatida qaraladi.

Uchinchidan, inson — kelajak taraqqiyotining strategik resursidir. Bilimga asoslangan jamiyatda inson kapitali iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning asosiy omiliga aylanmoqda[6]. Umuman olganda, ushbu tahlil insonning jamiyatdagi o'rnini uch asosiy jihatda ochib beradi: u ijtimoiy jarayonlarni yaratuvchi faol kuch, ma'naviy qadriyatlarni shakllantiruvchi subyekt va kelajak taraqqiyotini belgilovchi strategik resursdir. Demak, zamonaviy ijtimoiy falsafada inson omili jamiyat rivojining ikkilamchi emas, balki fundamental va belgilovchi omili sifatida talqin qilinadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy jamiyatdagi asosiy muammo faqat texnologik yoki iqtisodiy rivojlanish emas, balki insonning ushbu

jarayonlarda o'z o'rnini anglashidir. Insonning erkinligi, mas'uliyati va ma'naviy yetukligi jamiyat taraqqiyotining barqarorligini ta'minlovchi asosiy omil hisoblanadi.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyotida inson omilining ijtimoiy-falsafiy ahamiyati insonni taraqqiyot vositasi emas, balki taraqqiyotning maqsadi sifatida anglash zaruratini ko'rsatadi. Ijtimoiy falsafiy yondashuvga ko'ra, jamiyatning haqiqiy rivojlanishi uning iqtisodiy qudrati bilan emas, balki insonning erkin fikrlashi, ijodiy imkoniyatlari, ma'naviy dunyosi va ijtimoiy mas'uliyati bilan belgilanadi[7]. Shunday qilib, inson omiliga asoslangan ijtimoiy-falsafiy yondashuv taraqqiyotning markaziga inson manfaatlari va imkoniyatlarini qo'yadi. Bu yondashuvga ko'ra, rivojlangan jamiyatning asosiy belgisi faqat iqtisodiy qudrat emas, balki insonning erkin, ijodkor, ma'naviy yetuk va ijtimoiy mas'uliyatli mavjudot sifatida rivojlanishi bilan belgilanadi.

Jahon falsafiy tafakkuri tahlili shuni ko'rsatadiki, zamonaviy inson masalasi faqat shaxs muammosi emas, balki butun jamiyat kelajagini belgilovchi konseptual masaladir. Insonning bilim va salohiyatini rivojlantirish, uning huquq va erkinliklarini ta'minlash, ma'naviy qadriyatlarini mustahkamlash — barqaror taraqqiyotning asosiy falsafiy shartidir. Jahon falsafiy tafakkurining zamonaviy yo'nalishlari tahlili shuni ko'rsatadiki, inson masalasi bugungi kunda faqat individual mavjudlik yoki shaxsiy rivojlanish doirasidagi muammo sifatida emas, balki jamiyatning uzoq muddatli taraqqiyot istiqbollarini belgilovchi fundamental ijtimoiy-falsafiy masala sifatida namoyon bo'lmoqda. Chunki jamiyatning barqarorligi, innovatsion rivojlanishi va ma'naviy yuksalishi bevosita insonning intellektual imkoniyatlari, ijtimoiy faolligi va qadriyatlar tizimiga bog'liqdir.

Shunday qilib, inson omili zamonaviy jamiyat rivojining markaziy kategoriyasi bo'lib, u jamiyatning nafaqat bugungi holatini, balki kelajakdagi taraqqiyot yo'nalishini ham belgilaydi. Inson kapitaliga, ma'naviyatga va ijtimoiy mas'uliyatga asoslangan jamiyatgina globallashuv davrida barqaror va insonparvar taraqqiyotga erisha oladi. Demak, ilmiy-falsafiy tahlil asosida xulosa qilish mumkinki, inson omili zamonaviy jamiyat rivojining nafaqat harakatlantiruvchi kuchi, balki uning maqsadi va mazmunini belgilovchi asosiy mezonidir. Globallashuv sharoitida barqaror va insonparvar taraqqiyotga erishish inson kapitalini rivojlantirish, ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlash hamda shaxsning ijtimoiy mas'uliyatini oshirish orqali amalga oshadi. Shu ma'noda, inson markazidagi taraqqiyot modeli zamonaviy jamiyatning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasining falsafiy asosi sifatida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sahobiddinova H. M, Kamolova K. G' "Zamonaviy jamiyatni o'rganishning ijtimoiy-falsafiy jihatlarini" Yangi o'zbekiston, yangi tadqiqotlar jurnali (2026)
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Giddens E. Sotsiologiya. Toshkent: Sharq, 2002.

4. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume I: The Rise of the Network Society. Wiley-Blackwell, 2010.
5. Nussbaum M.C. Creating Capabilities: The Human Development Approach. Harvard University Press, 2011.
6. Floridi L. The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality. Oxford University Press, 2014.
7. Harari Y.N. Homo Deus: A Brief History of Tomorrow. Harper, 2016.